

З.М. Хитра,

викладач природничих дисциплін Університетського коледжу
Київського університету імені Бориса Грінченка

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

У контексті фахової підготовки вчителя початкової школи все більше зростає значення розробки наукових засад модернізації його світоглядної та професійної підготовки. Відтак є потреба в аналізі різних підходів до професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах неперервної професійної освіти. Розв'язання цієї проблеми потребує пошуку оптимальних шляхів реалізації фахової підготовки майбутніх учителів у цілому, в тому числі посилення уваги до формування наукового світогляду студентів, а також їх готовності формувати у молодших школярів цілісну картину світу.

Формування цілісної картини світу молодшого школяра є важливим завданням початкової школи, оскільки її пріоритетом була і залишається практична спрямованість змісту навчання, інтеграція знань, що дає змогу врахувати особливість психології молодших школярів — цілісність сприймання і засвоєння навколишньої дійсності. Лише освіта, яка формує достовірну наукову картину світу, може допомогти підростаючим поколінням орієнтуватися, розуміти оточуючу дійсність та сприймати себе як особистість.

Незважаючи на вагомість досліджуваних питань у контексті реформування освітньої системи на всіх рівнях, запити практики, наявність певних теоретико-методичних напрацювань, проблема підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу вивчена ще недостатньо.

Велика увага приділяється дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема її теоретичним та методичним аспектам (О. Абдуліна, Ю. Бабанський, С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Мороз, О. Пехота, Н. Нічкало, О. Савченко, В. Сухомлінський); упровадженню активних методів та сучасних інформаційних тех-

нологій навчання у вищій школі (Т. Байбара, В. Бондар, Н. Бібік, І. Зязюн, Л. Коваль, С. Мартиненко, О. Савченко, С. Сисоєва, Л. Хоружа, П. Щербань, І. Шапошнікова та ін.).

Проблему формування цілісності знань в різних аспектах досліджували вітчизняні та зарубіжні дидакти та методисти: Н. Бібік, С. Гончаренко, К. Гуз, В. Ільченко, О. Ільченко, І. Лернер, Н. Міщук, А. Степанюк, О. Ярошенко та ін. Проблема цілісності знань про навколишній світ розглядається у працях філософів (В. Андрущенко, Р. Арцишевський, В. Огнев'юк, С. Подмазін, І. Цехмістров та ін.) та психологів (Л. Виготський, О. Леонт'єв, М. Холодна, С. Якиманська та ін.). Формування наукової картини світу досліджували у своїх працях Б. Бірюков, Г. Вишинська, В. Кузьменко, В. Михайловський, Г. Пантелєєва, М. Яременко та ін. В останнє десятиріччя відбувається утвердження наукових шкіл з інтеграції змісту природничо-наукової підготовки, концептуальні засади яких розробили В. Ільченко, К. Гуз, С. Клепка та В. Моргул, розроблення концепції світоглядної освіти Р. Арцишевським та ін.

Розв'язання проблеми формування у молодших школярів цілісної картини світу має важливе значення, оскільки саме цілісна освіта людини сприяє її підготовці до життя та праці, а також адаптації до нових умов в усіх сферах діяльності. Результати нашого дослідження й аналіз практичного досвіду учителів дають підстави стверджувати, що вчителі початкової школи мають труднощі у формуванні в учнів цілісної картини світу, тому стає очевидною необхідність спеціальної підготовки майбутніх педагогів до цієї діяльності.

Мета статті полягає у визначенні сутності та ролі інтегративного підходу щодо професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу.

Інтеграція була предметом дослідження у філософії (Н. Абрамова, В. Афанасьєв, Р. Карпінська, В. Кузьмін, М. Садовський та ін.), у психології (Л. Виготський, О. Леонтьєв, О. Смірнов, С. Якиманська та ін.), у педагогіці (М. Арцишевська, С. Гончаренко, К. Гуз, В. Ільченко, І. Козловська, Л. Рибалко, О. Савченко, К. Ушніський та ін.).

У словниках поняття «інтеграція» формулюється як «узгодженість, упорядкованість та стабільність системи» [3, 119], «процес або дія, що в результаті дає цілісність; об'єднання, поєднання, відновлення єдності» [9, 118].

Інтегративний підхід в освіті — підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність. Результатом інтегративного підходу можуть бути цілісності знань різних рівнів — цілісність знань про дійсність, про природу, з тієї чи іншої освітньої галузі, предмета, курсу, розділу, теми. Інтегративний підхід реалізується під час вивчення інтегрованих курсів чи окремих предметів освітньої галузі, коли цілісність знань формується завдяки інтеграції їх на основі спільних для всіх предметів понять, застосуванню методів і форм навчання, контролю і корекції навчальних досягнень учнів, що спрямовують навчальний процес на об'єднання знань. У педагогіці та філософії освіти розглядаються різні види інтеграції і відповідно інтегративного підходу — сутнісна, холістська, поліцентрична, філософська, технологічна, особистісно орієнтована; застосовуються різні субмеханізми інтеграції — закон, металізація, мережа теорій, картина світу [2, 356]. Важливість інтегративності підкреслюють і такі філософи: Н. Абрамова, В. Афанасьєв, В. Огнев'юк, І. Блауберг, Р. Карпінська, В. Морозов та ін.

В. Огнев'юк зазначає, що «міжпредметність та інтегрованість в освіті та науці стають прикметною ознакою сьогодення, що сприяє фундаменталізації освіти та інкорпорації постійно зростаючих наукових досягнень у зміст освіти. Інтеграція наукового знання дає можливість вести пошук структурної та функціональної спільності найрозрізненіших систем. На місце розрізнених уявлень про окремі фрагменти навколишнього світу має прийти цілісний світогляд» [5, 250–251].

Проблемі інтеграції в педагогічній науці присвятили роботи І. Бех, Н. Бібік, М. Вашуленко, М. Іванчук, В. Ільченко, М. Гуз, О. Савченко, С. Якименко та ін.

Знаній дидакт О. Савченко під інтеграцією розуміє «об'єднання, яке направлене на посилення інформаційного змісту і емоційне збагачення сприйняття, мислення і почуттів учнів, завдяки отриманню додаткового цікавого матеріалу, що дає можливість з різних сторін пізнати явище, поняття, досягти цілісності знань учнів» [6, 87–89].

І. Бех зазначає, що інтеграція, як «об'єднання в ціле частин і елементів», виступає необхідним

дидактичним засобом, «за допомогою якого можна представити учням цілісну картину світу» [1, 5]. Для створення та реалізації інтегрованих курсів вчений рекомендує враховувати два положення: по-перше, визначити, яким чином методично представити дитині цілісну картину світу і визначити її межі, рівні, складові компоненти, структуру, оскільки маємо справу з фактами вікових психологічних можливостей школярів засвоєння тих чи інших наукових знань; по-друге, відповідно до цієї мети коригувати форму представлення системи наукових знань в інтегрованих навчальних курсах, тобто спроектувати цілісну картину світу в систему понять, фактів, які утримували б їх в дидактично оформленому вигляді в кожному навчальному предметі, в методичних розробках уроків за темами, які вивчаються [1, 5].

Щодо професійної освіти, то С. Сисоєва зазначає, що інтеграція пронизує змістовний і процесуальний аспекти неперервної професійної освіти, відношення теорії та практики, спеціалізації та універсалізації змісту професійної підготовки у закладах освіти різних типів.

Окремого розгляду заслуговують міжпредметні зв'язки у процесі підготовки майбутніх фахівців, серед яких чільне місце посідають сприяння формуванню всебічного наукового світогляду, розвитку мислення, підвищення свідомості в засвоєнні знань, оволодінні загальними методами мислення, самостійному набутті знань, формування пізнавальних інтересів, внесення проблемності й елементів творчості, а також оволодіння інноваційними методами та формами професійної підготовки. Основними шляхами реалізації міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі є нагадування, ілюстрація, демонстрація, історичний екскурс, інструктаж, а також перенесення методу, дослідницькі методи та проблемні запитання. Отже, «міжпредметні зв'язки» є поняттям багатоаспектним і багатофункціональним [7, 64].

Питання інтеграції змісту освіти у початковій школі відображені в дисертаційних дослідженнях О. Комар, С. Кондратюк, О. Сороки, А. Цимбалару та інших.

Зокрема, О. Сорока виділяє три складові інтегративного процесу: 1) структурність, яка виступає сукупністю процесів, що акумулюють готовність до здійснення інтеграції; 2) ієрархічність, суть якої полягає в тому, що кожний компонент моделі виступає як підсистема, тобто може удосконалюватись і розгалужуватись; 3) цілісність, яка зумовлена єдністю і взаємодією компонентів системи як єдиного цілого, оскільки, не знаючи цілого, неможливо правильно розробити компоненти, частини. Будь-яка спроба розділити модель на окремі частини призводить до часткової або повної її втрати [8, 3–6].

А. Цимбалару під інтеграцією розуміє «процес взаємопроникнення і синтезу наукових знань з різ-

них областей знання і створення на цій основі упорядкованого об'єднання, що володіє системними і цілісними властивостями. Інтеграція покликана забезпечувати: єдність в багатоманітності процесів і явищ, що вивчаються різними навчальними предметами; реалізацію принципу системності в навчальному пізнанні; синтез наукового знання, що відображає всезагальний взаємозв'язок форм руху матерії; теоретичне узагальнення в учбовому пізнанні; структурування навчального матеріалу різних предметів в світоглядні комплекси знань» [12, 63].

У сучасній навчальній програмі з природознавства, розробленій Т. Гільберг, Т. Сак та Д. Бідою, зазначено, що основною метою цього навчального предмета в початковій школі є сприяння формуванню природознавчої компетентності учнів шляхом засвоєння інтегрованих знань про живу та неживу природу, основ екологічних знань, опанування способами навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, розвитку ціннісних ставлень до природи, до самого себе [4, 186].

Варто зазначити, що для досягнення зазначеної мети першим завданням постає формування цілісної природничо-наукової картини світу у молодших школярів. У філософських словниках «картина світу» розглядається як «єдність багатьох образів різних ракурсів та аспектів дійсності, що розкриваються в процесі її освоєння» [10, 271]; «цілісний образ світу, який має історично зумовлений характер, формується в суспільстві у межах існуючих світоглядних установок та є необхідним моментом життєдіяльності індивіда і зумовлює специфічний спосіб сприйняття світу» [11, 234].

На практиці у навчально-виховному процесі у початковій школі учням створюються умови для

формування загальної наукової картини світу. Цей процес є цілеспрямованим, систематичним, послідовним та довготривалим. Обґрунтовуючи необхідність введення у науковий обіг поняття «цілісна картина світу молодшого школяра», ми брали до уваги те, що у молодших школярів науковий світогляд знаходиться на початковій стадії формування. Здобування наукових знань про навколишній світ у молодшого школяра набуває систематичного і формального характеру, що дає змогу говорити про наявність у його свідомості наукової картини світу, яка має специфічні риси, що пояснюється віковими особливостями та невеликим за тривалістю проміжком часу отримання систематичної освіти.

Результати нашого дослідження та аналіз практичного досвіду вчителів дають нам змогу стверджувати таку тезу: сучасний стан формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів ЦКС можна і необхідно змінити на краще шляхом модернізації його професійної підготовки в умовах неперервної професійної освіти.

Отже, узагальнення теоретичних джерел і практики поширення інтегративного підходу дає підстави для висновків про необхідність узгодження змісту професійної педагогічної освіти її складових на всіх рівнях, перегляду поглядів на технології навчання, які забезпечують готовність майбутнього вчителя до формування в учнів ЦКС. Аналіз, синтез та узагальнення інформації, що належить до різних навчальних дисциплін, створюють передумови не тільки для формування цілісного світобачення майбутнього фахівця, але й його світоглядно-методологічної і професійної підготовки.

ДЖЕРЕЛА

1. Бех І.Д. Інтеграція як освітня перспектива / І.Д. Бех // Початкова школа. — 2002. — № 5. — С. 4–6.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
3. Краткий психологический словарь. — М.: Полит. литература, 1985. — 431 с.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1–4 класи. — К.: Видавничий дім «Освіта», 2011. — С. 392.
5. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В.О. Огнев'юк. — К.: Знання України, 2003. — 450 с.
6. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах / О.Я. Савченко. — К.: Магістр-С, 1997. — 255 с.
7. Сисоева С.О. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження / С.О. Сисоева, І.В. Соколова; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН, Маріупольський держ. гуманітарний ун-т. — К.: Видавничий дім «ЕКМО», 2010. — 362 с.
8. Сорока О.В. Підготовка майбутнього вчителя до інтегративного використання образотворчого мистецтва в початковій школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.В. Сорока. — Одеса, 2001. — 20 с.
9. Философский энциклопедический словарь / сост. Е.Ф. Губский и др. — М.: Инфра, 1997. — 576 с.
10. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарука, Є.К. Бистрицького, М.О. Булатова, А.Т. Ішмуратова. — К.: Абрис, 2002. — 742 с.
11. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. — М.: Политиздат, 1991. — С. 234.
12. Цимбалару А.Д. Професійна діяльність учителя з формування цілісності знань з гуманітарних предметів в учнів початкових класів: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / А.Д. Цимбалару. — К., 2004. — 200 с.

Рецензент: Сорока М.В., кандидат педагогічних наук, доцент.